

СИНТАКСИЧНИЙ СТАТУС ЗАЛЕЖНИХ ДІЄПРИКМЕТНИКОВИХ КОНСТРУКЦІЙ

Питання синтаксичного статусу залежних дієприкметникових конструкцій і на сьогоднішній день залишається дискусійним, хоч ці конструкції завжди перебувають у центрі уваги лінгвістів. Проблемою є не лише синтаксична функція залежних дієприкметникових конструкцій у реченні, але й питання про роль цих утворень у розвитку гіпотаксису. Однак, не викликає сумніву те, що ці питання повинні вирішуватись для кожного мовного ареалу порізно. У статті ми розглянемо залежні дієприкметникові конструкції в англійській мові.

У пострадянській англістиці традиційно розрізняються дієприкметникові звороти, тобто дієприкметник із залежними словами у адвербіальній та комплементарній функціях, та специфічні для германських мов так звані “предикативні конструкції” із дієприкметником, яким часто відводять проміжну роль між словосполученням та реченням [8, 254-261]. Саме вони і викликали найбільше суперечок стосовно структурного та функційного статусу. Адже семантичний потенціал цих конструкцій є великий, хоч у дієприкметника відсутні граматичні категорії часу, модальності та способу. Дієприкметникові конструкції містять у собі іменну (NP) та дієслівну (VP) фрази, а отже структурно наближаються до підрядного речення як залежного компонента фінітної предикації. Наріжним каменем сучасних синтаксичних теорій є проблема визначення грані між реченням та словосполученням. У центрі цієї проблеми стоять конструкції з нефінітними дієсловами, й основне питання стосовно їх статусу — чи можна вважати ці структури підрядними реченнями, і якщо ні, то яким буде речення, що їх містить: простим, складним чи ускладненим?

Наявність у дієприкметників дієслівних ознак надає їм певної предикативності, хоч можливість їх вживання у ролі присудка в простому реченні чи в головній частині складного виключається чи зводиться до мінімуму. Оскільки різниця між реченням та словосполученням полягає у наявності у речення комунікативної спрямованості і здатності виражати відносно завершену (структурно та інтонаційно) думку, дослідники ставили під сумнів властивість конструкцій із нефінітними дієсловами утворювати повноцінні підрядні речення. Окремі лінгвісти взагалі не вбачали будь-якого предикативного зв'язку між основними компонентами, вважаючи ці конструкції звичайними словосполученнями. Однак переважно не заперечувалось, що між основними компонентами конструкції існують зв'язки, що імплікують предикативність.

Поняття предикативності є досить невизначеним, оскільки актуальним залишається питання про співвідношення речення та предикативності, про те, чи предикативність властива не лише реченню, але й словосполученню. Виникнувши із прагнення осмислити природу речення, “предикативність” стала визначатись як невід'ємна ознака речення, що співвідносить інформацію до дійсності [25, 392; 4, 138]. Однак це визначення суперечить іншим точкам зору, зокрема таким, що виявляють предикативність у зв'язку між елементами конструктивного ядра речення [1, 37] або ж між елементами судження — суб'єктом чи предикатом, темою чи ремою, даним чи новим. У нашій статті ми не ставили за мету висвітлити усі підходи до предикативності. Лише зазначимо, що, як слушно зауважував М.І. Стеблін-Каменський [22, 135], предикативність може бути властива не лише реченню, але й окремим його елементам (наприклад, складному додатку). Етимологічно ж слово “предикативність” означає “присудкове відношення”, або ж “те, що робить присудок присудком”. Відтак, М.І. Стеблін-Каменський не знаходить прямого зв'язку між реченням і предикативністю, тобто, на його думку, не кожному реченню властива предикативність, і ми можемо спостерігати предикативність там, де немає речення. Але між предикативністю та судженням, без сумніву, існує пряма співвідносність. Таким чином, ми підходимо до визнання предикативного зв'язку між компонентами залежних дієприкметникових конструкцій, оскільки, безперечно, ці конструкції є двочленними та відображають двочленну будову думки. Іменний компонент конструкції є суб'єктом (тобто предметом або носієм уявлення про предмет), а дієслівний компонент вказує на ознаку предмета, його стан і відношення до інших предметів [25, 392], а отже, є предикатом. У своїй сукупності суб'єкт та предикат становлять пропозиційну базу речення.

Досягнення генеративної граматики, яка є не лише синтагматичною, але й парадигматичною, дозволили дослідити глибинну структуру речення і виявити пропозиційну функцію між елементами залежних нефінітних утворень. Скориставшись постулатом математичної логіки, що, якщо бінарна пропозиційна функція впорядкованої пари речей задовільняється, це доказує відношення цих речей одна до одної [19, 9], ми можемо пояснити існування предикативного зв'язку між елементами складного додатку у реченні *I see him going*, якщо переведемо її у речення шляхом повної зворотної трансформації *him going he is going*. У *him going*, що є трансформом речення, при втраті модально-часових характеристик зберігається предикативний зв'язок, навіть якщо він якісно інший, має інший зміст, свій план вираження, свої мовні форми [19, 9].

Слюсарєва Н.А [20, 131] вважає, що протиріччя стосовно статусу нефінітних конструкцій “може бути вирішене лише визнанням тема-рематичного принципу організації синтаксичних структур. Оскільки нефінітні звороти містять дієслово, що саме по собі є ремоутворюючим елементом, ми можемо констатувати наявність тема-рематичного відношення, яке “в старих граматиках називалось предикативністю, а у О.Єсперсена — нексусом”. Хоч у цих конструкціях не виявляються категорії часу та способу, в них міститься вказівка на дію (чи стан) і її виконавця, нехай і без використання закріплених за їх вираженням граматичних форм.

Терміни для вираження предикативності нефінітних структур найрізноманітніші:

- “вторинна предикативність” [19];
- “імпліцитна предикативність” [7];
- “додаткова предикативність” [17];
- “напівпредикативність” (термін, що зустрічається у багатьох авторів);
- “часткова предикативність” [13].

Сазонова Н.М. [19, 6] виявляє у реченні основний та додатковий план предикативності. “Визначаючи структуру речення, предикативність реалізується як вільна взаємозалежність і як односторонньо залежна взаємозалежність, тобто у вигляді первинного та вторинного предикативного зв'язку”.

Отже, якщо визнається існування предикативного зв'язку між компонентами залежних конструкцій з неособовими формами дієслова, постає питання, чи можемо ми вважати ці конструкції підрядними реченнями. Вітчизняні мовознавці переважно не погоджуються із можливістю вказаних граматичних утворень функціонувати як залежні підрядні речення. Черемисіна М.І. та Колосова Т.А. [24, 80] не визнають “проміжного” чи “перехідного” статусу конструкцій вторинної предикативності, зберігаючи за ними їхнє законне місце в системі мови. Вони погоджуються, що при надходженні другого предикативного компонента речення стає поліпредикативним, але не обов'язково складним. Хоч, на їхню думку, “у нефінітних форм цілком може зберігатись здатність бути присудком залежної частини складного речення, якщо, звичайно, ми погодимось визнавати такі речення складними” [24, 81].

Цікавою з точки зору термінологізації синтаксичних структур є теорія складного речення Іофік Л.Л. Оскільки суттєвими ознаками речення (як простого, так і складного) є цілісність, безперервність синтаксичних зв'язків, завершеність з боку реалізації обов'язкових структурних зв'язків і тісно пов'язана з цим ознака автономності (відсутність показників включення в іншу синтаксичну одиницю), Іофік Л.Л. вважає неправомірним термін “складне речення” [9, 62]. Відкидаючи традиційну класифікацію речень на прості та складні, Іофік Л.Л. пропонує термін багатьох зарубіжних та вітчизняних авторів “предикативна одиниця” для основної одиниці виміру членування. Предикативна одиниця наділена предикативністю та модальністю, але вона не завжди співвідноситься із реченням як основною одиницею спілкування, якій властива самостійність комунікативної функції [9, 4]. Відповідно до цього, Іофік Л.Л. протиставляє монопредикативні речення реченням поліпредикативним, причому розглядає їх як одиниці одного рівня мови. Ми не погоджуємося із цим твердженням, оскільки поліпредикативна структура будується над монопредикативною, на її основі, кожна із цих структур має свою систему, а отже ми можемо протиставляти просте речення складному як структуру монопредикативну структурі поліпредикативній [3, 166]. Сазонова Н.М., услід за Іофік Л.Л., використовуючи принцип взаємодії первинних та вторинних предикативних зв'язків, пропонує тлумачити монопредикативні речення як такі, що містять одну предикативну одиницю, а

поліпредикативні — не лише як складні речення, але й прості, що мають у своєму складі, окрім первинної, ще й вторинну предикативність [19, 30].

Сазонова Н.М. доводить еквівалентність глибинної структури предикативних словосполучень вторинної предикації і їх базових (ядерних) речень через структурний паралелізм обох членів цих конструкцій. А відтак, беручи за основу цю еквівалентність, Сазонова Н.М. стверджує можливість згортання конструкції з предикативним зв'язком. На її думку, “у сучасній англійській мові усі складні дієслівні конструкції є згорнуті ядерні (базисні) речення” [19, 13].

Ідея скорочення (згортання) підрядних речень є досить давньою, а набула свого поширення завдяки “принципу економії” мовних засобів, запропонованому представником структуралізму А. Мартіне. Хоч економія стосувалася фонетичних явищ, за допомогою цього принципу, без сумніву, можна пояснити ряд історичних змін у мові. Ще О. Єсперсен вказував на те, що, використовуючи нексус, ми можемо уникнути громіздких виразів. Серед видатних вітчизняних мовознавців до ідеї скорочення підрядного речення схилялись Н.І. Греч, А.Х. Востоков, І.І. Давидов, Ф.І. Буслаєв, Л.В. Щерба та ін. Зарубіжні лінгвісти Л. Блумфільд, Дж. Кьорм, Ш. Баллі також вбачали в нефінітних утвореннях результат скорочення складного речення.

Принцип економії мовних засобів тісно переплітається із тенденцією мовного розвитку, виявленою Т.М. Ніколаєвою [15, 16]: “мова прагне передати якомога більшу кількість інформації за одиницю часу”. На думку Т.М. Ніколаєвої, така тенденція реалізується у мовах двома способами: а) компресією, б) суперсегментацією. Саме до явища компресії дуже часто відносять конструкції, що розглядаються у нашій роботі. Компресія — це закономірні перебудови вторинного порядку, які застосовуються тим, хто говорить, до дво- чи більше базисних трансформів і сприяє утворенню менш розгорнутих складних конструкцій, передаючи той же об'єм інформації, що і повні, розгорнуті синтаксичні конструкції [6, 7].

Однак деякі дослідники категорично заперечували можливість “скорочення” підрядного речення. Так О.О. Потебня [16, 122] вважав цей термін незручним і таким, що суперечить історії. Цю думку підтримували К.С. Аксаков та В.В. Виноградов [10, 10]. Н.А. Слюсарєва [20, 132-133] доводить “повноправний статус інфінітивних сполучень як особливої властивості синтаксису англійської мови. Ця характерна риса не є простим наслідком мовної економії чи стягненням розгорнутого речення у коротку інфінітивну конструкцію. Вона відображає більш глибокі основи функційних відносин в англійській мові, тобто суміщення в одному висловлюванні різних принципів організації синтаксичних утворень”. Ми вважаємо слушною думку В.Г. Адмоні [2, 15], що “економія” могла бути лише одним із чисельних факторів у розвитку граматичної структури мови і з різною інтенсивністю проявлятися у різних мовах, а не виступати як причина найважливіших явищ у еволюції мовних систем.

Згідно з теорією еквівалентності Б.А. Успенського [23, 87], на її основі може відбуватись згортання та розгортання конструкції. Вище ми припустили, що речення, які містять залежні дієприкметникові конструкції, є результатом згортання складного речення із залежним підрядним. Оскільки структурний статус такого речення залишається невизначеним, ми могли б так само допустити, що в той же час просте речення зазнає розгортання. Таким чином, відбувається ускладнення структури простого речення [5, 108], але, хоч “ускладнення” структури простого речення є характерною рисою слов'янських мов, у дослідженнях із германських мов цей термін не набув поширення. В англістиці ми знаходимо аналіз простих речень з іменними предикативними конденсерами у їхній структурі [10]. Ми вважаємо, що не можна не враховувати ту обставину, що речення із залежними дієприкметниковими конструкціями є не лише поліпредикативні, але і поліпропозиційні [12, 13]. Більш того, на основі генеративного методу, ми довели еквівалентність залежних дієприкметникових конструкцій та особоводієслівних залежних речень. Тому цілком очевидно, що у нас є всі підстави вважати ці конструкції неособоводієслівними реченнями (clauses), а речення, що їх містять, — складними. Для слов'янських мов термін “дієприкметникове речення” був запропонований О.С. Мельничуком [14, 236] для характеристики типів синтаксичних конструкцій, уживаних для вираження залежної частини складної думки. Дієприкметникове речення в англійській мові розглядається у роботах Ю.С. Комісарової [11] та М.Л. Рудник [18].

Дієприкметниковим реченням виступає тут абсолютний дієприкметниковий зворот, але автори зазначають, що цілком можливо допустити для дієприкметників залежної частини речення термін “залежне речення” [11, 20].

Західні синтаксичні студії найчастіше користуються саме цим терміном. Так, Дж. Кьорм [26, 176] називає нефінітні утворення “скороченими залежними реченнями” (abridged or contracted clauses), хоч і зазначає, що такий термін є не зовсім релевантним, оскільки такі форми, цілком очевидно, були давнішими, ніж підрядні речення фінітної предикації. У Г. Поутсма [27, 357] ми знаходимо термін “нерозвинуте підрядне речення” (undeveloped clause). Вважаємо це визначення недоречним, адже залежні нефінітні конструкції займають своє чільне місце у системі мови, зокрема англійської, і не можуть бути незавершеними утвореннями. У “University Grammar of English” [28, 270] конструкції, що розглядаються у нашій статті, — це неособоводієслівні речення (non-finite clauses), є цінними засобами синтаксичної компресії.

Отже, спираючись на результати проведеного дослідження, вважаємо найбільш доцільним називати залежні дієприкметникові конструкції неособоводієслівними підрядними реченнями, оскільки це дозволить уникнути невизначеності та розбіжностей у підходах до цього специфічного багатогранного явища. Ці утворення, як було зазначено вище, мають усі ознаки речення, хоч і виражені частково імпліцитно.

Література

1. Адмони В.Г. Двучленные фразы в трактовке Л.В.Щербы и проблема предикативности // Филологические науки. — 1960. — № 1. — С. 35-42.
2. Адмони В.Г. Исторический синтаксис немецкого языка. — М.: Высшая школа, 1963. — 336 с.
3. Белошапкова В.А. Сложное предложение в современном русском языке (Некоторые вопросы теории). — М.: Просвещение, 1967. — 160 с.
4. Виноградов В.В. Основные вопросы синтаксиса предложения // Вопросы грамматического строя. — М.: Изд-во АН СССР, 1955. — С. 389-435.
5. Гурочкина А.Г., Кругликова Т.М. Усложнение предложения с эксплицитными и имплицитными субъектно-предикатными отношениями (на материале древнеанглийского языка) // Структура и семантика простого, сложного и осложнённого предложения: Межвуз. сб. науч. тр. — Л.: ЛГПИ, 1988. — С. 106-115.
6. Дюндик Б.П. Компрессия придаточных предложений в современном английском языке (на материале обстоятельственных придаточных предложений): Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / МГПИИЯ им. М. Тореца. — М., 1971. — 22 с.
7. Золотова Г.А. К понятию предикативности // Теоретические проблемы синтаксиса современных индоевропейских языков. — Л.: Наука, 1975. — С. 147-154.
8. Иофик Л.Л. Сложное предложение в новоанглийском языке. — Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1968. — 216 с.
9. Коваленко В.Е. Именные средства выражения предикации. Роль именных компонентов в развитии предикативной сущности простого предложения современного английского языка. — Львов: Изд-во Львов. ун-та, 1969. — 206 с.
10. Комиссарова Ю.И. Причастное предложение в английском языке: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Моск. гос. пед. ин-т. — М., 1962. — 20 с.
11. Кормилицина М.А. Семантически осложненное (полипропозитивное) простое предложение в устной речи. — Саратов: Изд-во Сарат. ун-та, 1988. — 151 с.
12. Леви Н.И. Структурно-семантический анализ латинских предложений с оборотом Accusativus cum Infinitivo // Синтаксис алтайских и европейских языков: Сб. тр. — Новосибирск: Наука. Сибирск. Отделение, 1981. — С. 101-108.
13. Мельничук О.С. Развитие структуры слов'янського речення. — К.: Наукова думка, 1966. — 323 с.
14. Николаева Т.М. Диахрония или эволюция? (Об одной тенденции развития языка) // Вопросы языкознания. — 1991. — № 2. — С. 12-25.
15. Потеня А.А. Из записок по русской грамматике. — М.: Учпедгиз, 1958. — Т. I-II. — 415 с.
16. Прияткина А.Ф. Русский язык. Синтаксис осложнённого предложения. — М.: Высшая школа, 1990. — 176 с.
17. Рудник М.Л. Причастное предложение в современном английском языке: Сб. науч. статей. — Барнаул: Алтайское книжн. изд-во, 1964. — Вып. 4. — С. 74-89.

18. Сазонова Н.М. К вопросу теории предложения (на мат. совр. украинского и английского языков). — К.: Вища школа, 1974. — 86 с.
19. Слюсарева Н.А. Проблемы функционального синтаксиса современного английского языка. — М.: Наука, 1981. — 206 с.
20. Смирницкий А.И. Синтаксис английского языка. — М.: Изд-во литературы на иностр. языке, 1957. — 287 с.
21. Стеблин-Каменский М.И. О предикативности // Вестник Ленинградского ун-та. Серия: Языкознание. — Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1956. — № 20, Вып. 4. — С. 129-137.
22. Успенский Б.А. Структурная типология языков. — М.: Наука, 1965. — 286 с.
23. Черемисина М.И., Колосова Т.А. Очерки по теории сложного предложения / Отв. ред. В.Д. Попова. — Новосибирск: Наука, Сибирское отделение, 1987. — 197 с.
24. Языкознание: Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н. Ярцева. — 2-е изд. — М.: БРЭ, 1998. — 685 с.
25. Curme G. A Grammar of the English Language. — Boston: D.C. Heath & Company, 1931. — V. III: Syntax. — 616 p.
26. Ilyish B.A. The Structure of Modern English — Л.: Просвещение. ЛО, 1971. — 366 с.
27. Poutsma H. A Grammar of Late Modern English. Part I. The sentence. 2nd half. The composite sentence. — 2nd edition. — Groningen: P. Nordhalf, 1929. — 812 p.
28. A University Grammar of English / Quirk R, Greenbaum S., Leech G., Svartvik I. — Moscow: Vyssaya skola, 1982. — 391 p.

Nataliya Tsynda. The Syntactic Status of Dependent Participial Constructions. The paper is an attempt to analyze the syntactic status of dependent participial constructions that used to be regarded as some semi-structures between phrases and clauses. It is argued that the constructions appeared due to reduction of subordinate clauses for there is no evidence that clause-formation preceded the formation of participial constructions. With the help of transformation method the study proves that the mentioned above structures are semantic and structural equivalents of finite clauses and should have their own status of non-finite clauses in national theoretical courses of English grammar.